EUGEN PAVEL (revizie şi cuvânt introductiv), AUGUSTIN POP, ION ROŞIANU, GABRIEL VASILIU, *Tezaurul toponimic al României. Transilvania* (TTRT). *Judeţul Sălaj*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006, 358 p. + 1 h.

Tezaurul toponimic al României. Transilvania (TTRT). *Judeţul Sălaj* se integrează în tematica dicţionarelor toponimice, structurate pe provincii istorice, precum *Dicţionarul toponimic al Banatului* (DTB), *Dicţionarul toponimic al României. Oltenia* (DTRO), *Dicţionarul toponimic al României. Muntenia* (DTRM)[1], *Tezaurul toponimic al României. Moldova* (TTRM).

Parte integrantă dintr-o cercetare de interes naţional, dicţionarul de faţă, apărut sub egida Institutului de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" al Academiei Române, îşi propune să inventarieze şi să analizeze, aşa cum se precizează în preambul, toponimia din cele 289 de puncte de anchetă din perimetrul judeţului Sălaj. Pentru acurateţea cercetării, numele topice au fost înregistrate în urma unor anchete directe pe teren, în perioada 1978–1985, cu cel puţin doi informatori, cu scopul de a nu omite unele nume topice sau explicaţii importante ce privesc particularităţile terenului care au stat la baza denumirii lui etc. De asemenea, în vederea stabilirii etimologiei toponimelor, anchetatorii TTRT au realizat o dublă anchetă: lexicală (onomasiologică şi semasiologică) şi antroponimică[2] corespunzătoare fiecărei localităţi.

Structura articolului de dicţionar cuprinde patru secţiuni: (1) Forma-titlu a toponimului (senmificant, variante ale semnificantului, sinonime); (2) Descrierea referentului; (3) Localizarea toponimului; (4) Etimologia. Excepţie de la acest tip de structurare lexicografică fac numele de localităţi. După forma oficială actuală, se redă numele anterior sau varianta populară, situaţia administrativă, anul atestării documentare şi forma toponimului[3], pe baza dicţionarului lui Coriolan Suciu[4].

O descriere mai amănunţită în ceea ce priveşte sistematizarea materialului toponimic cunosc articolele-matcă. În cadrul unui astfel de articol, toponimele au fost sistematizate în funcţie de categoria numărului specifică toponimului simplu sau primului termen din structura toponimului compus[5]. Variantele lexicale (sau morfologice) şi determinanţii toponimici au fost grupaţi în ordine alfabetică. Acest tip de articol „permite o viziune unitară asupra spaţiului geografic anchetat prin structurarea toponimelor în

[1] Dicţionarele menţionate comportă diferenţe substanţiale cu privire la principiile şi normele lexicografice, observabile la nivelul articolului-titlu.

[2] Materialul antroponimic adunat, cu precădere nume de familie, a fost excerptat din registre agricole, liste electorale, registre de stare civilă, protocoale bisericeşti etc.

[3] Vezi, în acest sens, articolele *Bălan* şi *Bocşa*.

[4] Atestările documentare au fost date avându-se în vedere lucrările: Silvestru Moldovan, Nicolae Togan, *Dicţionarul numirilor de localităţi cu poporaţiune română din Ungaria*, Sibiu, 1909; *Indicatorul statistic al satelor şi unităţilor administrative din România*, Bucureşti, 1932, şi, în special, Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. I-II, Bucureşti, 1967-1968.

[5] Astfel, un asemenea articol va înregistra: **1.1.** Toponime simple la singular (= forma titlu), **1.2.** Variante accentologice, **1.3.** Variante lexicale ordonate alfabetic, **1.4.** Toponime compuse cu primul element (determinatul) la singular, **1.5.** Toponime compuse cu prepoziţie, **1.6.** Trimitere pentru al doilea termen la singular, prin ordonare strict alfabetică, **2.1.** Toponime simple la plural, **2.2.** Toponime compuse cu primul termen la plural, **2.3.** Toponime compuse cu prepoziţie, cu primul element la plural, **2.4.** Trimiterea pentru al doilea element la plural, în ordinea alfabetică a determinaţilor şi a determinanţilor. Vezi, pentru mai multe detalii şi exemple, TTRT, p. 8.

funcţie de polarizările şi opoziţiile care se creează în procesul denominaţiei, fiind în acelaşi timp concentrat şi uşor de parcurs". Un alt avantaj al sistematizării numelor de locuri pe baza articolelor-matcă este dat de diversitatea combinării unui apelativ în structuri compuse cu determinanţi antroponimici (*Bercu lui Chiş*, *Dealu Juşchii*, *Părău li Deniş*, *Poniţa i Parască*, *Fântâna Ţalica* etc.), toponimici (*Coasta de Archid*, *Dealu de Porţ* etc.), substantivali (*Calea Viilor*, *Părău Hârtopilor*, *Tău cu Arini*, *Zănoaga de pe Corni* etc.), adjectivali (*Calea Galbenă*, *Hornoiu Mic*, *Râpa Pietroasă* etc.), adverbiali (*Bercu de Sus*, *Calea din Jos*, *Chertiu de Jos*, *Chertiu de Sus* etc.) şi, mai rar, interjecţionali (*Moară Hăi* „deal mare unde se urcă ăla care bate doba şi strigă către sat: hăi"(I)).

Toponimele compuse cu determinanţi substantivali – antroponime, toponime şi substantive propriu-zise – oferă o imagine foarte clară asupra particularităţilor morfosintactice ale nominalului în subdialectul crişean. Dintre acestea ar fi de remarcat mai ales construcţiile specifice genitivului, care utilizează în planul expresiei trei mijloace pentru exprimarea valorii cazuale: **a.** desinenţe, **b.** articol proclitic, **c.** «prepoziţii»[6]. Din punctul de vedere al frecvenţei, cel mai adesea ideea de posesie se exprimă prin intermediul flectivelor sintetice ale genitivului: articolul enclitic, masculin singular *-lui* (cu varianta *-li*): *Dosu Cioroiu**lui***, *Faţa Zmeu**lui***, *Părău Boianu**lui***, *Groapa Leorcu**li***, *Groapa Lidariu**li*** etc., respectiv masculin (şi feminin) plural *-lor: Fundu Tomeşti**lor***, *Groapa Mesteceni**lor***, *Dealu Mese**lor***, *Dâmbu Secături**lor*** etc. şi articolul enclitic, feminin singular *-ii*: *Dâmbu Părăscuţ**ii***, *Fântâna Mor**ii*** etc. Flexiunea cazuală analitică se individualizează prin utilizarea articolului proclitic *lui* (cu variantele *li*, *lu*) care precedă substantive de genul masculin articulat/nearticulat: *Groapa **lui** Lazar*, *Groapa **lu** Fiti*, *Părău **li** Blăjan* etc. Aceeaşi tendinţă spre determinarea sintagmatică se regăseşte în exprimarea raportului de posesie prin antepunerea articolului feminin *i*, în toponime precum: *Balta **i** Marte*, *Dâmbu **i** Bârne*, *Dâmbu **i** Botii*, *Groapa **i** Bârnii*, *Dealu **i** Duşii*, *Faţa **i** Cicheră*, *Faţa **i** Ciucă*, *Faţa **i** Măgurii*, *Poniţa **i** Mierceoaie*, *Poniţa **i** Parască* etc. După cum se poate remarca, acest tip de flexiune analitică cunoaşte, din punctul de vedere al particularităţilor structurale, trei stadii «evolutive» de marcare a genitivului:

a. primul tip de realizare a genitivului analitic este „dublu marcat", în sensul că la nivelul celui de-al doilea termen al toponimului compus există două flective, independente unul faţă de celălalt (articolul proclitic pentru feminin *-i* şi flectivul genitival *-ii*) care atât în conţinut, cât şi în expresie regizează o formă de genitiv; această dublă marcare caracterizează toponime ca: *Dâmbu i Botii*, *Dâmbu i Dobrii*, *Dealu i Duşii*, *Faţa i Măgurii*, *Fântâna i Lupii*, *Groapa i Bârnii*, *Poiana i Mării* etc.;

b. cea de-a doua ipostază se caracterizează prin prezenţa articolului proclitic pentru feminin *-i*, urmat de flectivul relaţional *-e*, cu menţiunea că termenul subordonat din sintagma toponimică nu este articulat enclitic. Această modalitate de realizare a genitivului analitic se regăseşte în toponime precum: *Balta i Marte*, *Dâmbu i Bârne*, *Poniţa i Mierceoaie* etc.;

c. cea din urmă modalitate de regizare a unui genitiv analitic la nivel toponimic, pe care am putea să o denumim marcare «slabă», se constituie prin prezenţa flectivului cazual *i* (= articol proclitic, feminin). Din punctul de vedere al formei, cel de-al doilea element al numelui topic este nemarcat cazual, este o formă de nominativ/acuzativ: *Faţa i Cicheră*, *Faţa i Ciucă*, *Groapa i Durluc*, *Podu i Cicheră*, *Poniţa i Parască*. Aceste stadii de marcare progresivă a unui genitiv analitic nu se constituie ca excepţii de la paradigma flexiunii nominale, ci s-ar putea să reflecte o evoluţie firească dinspre analitic spre sintetic. În aceeaşi ordine de idei, trebuie să acceptăm că, formându-se de la apelative, toponime, antroponime, ele s-au supus cel puţin într-o fază iniţială normelor limbii comune, fapt ce ar putea reprezenta un argument pentru existenţa acestor structuri toponimice.

În subdialectul crişean se conservă mai ales la nivel toponimic şi forme arhaice de realizare a genitivului prin *de*[7] *(Coasta **de** Lazuri*, *Coasta **de** Sălaş*, *Coaste **de** Râturi*, *Drumu **de** Cetate*, *Goz **de** Rât*, *Lacu **de** Deal*, *Moara **de** Râturi*, *Părău **de** Dealuri*, *Valea **de** Obârşei*, *Târgu **de** Marhă*, *Ţarina **de** Biserică*, *Ţarina **de** Poiană*, *Coasta **de** Archid*, *Deal **de** Ban*, *Deal **de** Buciumi*, *Deal **de** Criş*, *Dealu **de** Fizeş*, *Deal **de** Porţ*, *Deal **de** Sâg*, *Drumu **de** Crasna*, *Calea **de** Marin*, *Drumu **de** Marin*, *Gozu **de***

[6] Vezi, în acest sens, *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1984, p. 258 *passim*.

[7] Statutul lui *de* ca marcă de flexiune analitică nu poate fi redus doar la a indica localizarea geografică în proximitatea unei forme de relief, a unei localităţi, aşa cum se menţionează în DLR, s.v.

Zăuan, *Ţarina* ***de*** *Blagă)*[8], caracteristică frecvent întâlnită în dialectul macedoromân pentru declinarea numelor proprii de persoană, dar şi în toponimie (*Apa* ***di*** *ńercurea*, *Drumu* ***di*** *leasă*, *Džuglu* ***di*** *Ameru*, *Izvuru* ***di*** *valea caldă* etc.)[9].

Revenind asupra structurii articolului de dicţionar, revizorul explicitează ceea ce va cuprinde fiecare secţiune a articolului:

(1) Forma-titlu reprezintă varianta literarizată. Variantele lexicale sau morfologice ale acesteia se tratează în cadrul aceluiaşi articol, în ordine alfabetică[10]. Toponimele omofone, disjuncte din punct de vedere etimologic, s-au tratat ca articole lexicografice distincte; acelaşi statut l-au avut şi alte toponime care, deşi aveau acelaşi etimon, au fost tratate diferit, dându-se prioritate criteriului semantic-referenţial[11].

(2) Descrierea referentului este secţiunea care urmăreşte să redea descrierea geografică, inclusiv elementele de situare în spaţiu, date despre importanţa socio-economică, istorică a numelui topic.

(3) Localizarea toponimului se face prin „indicarea siglei numerice a oiconimului respectiv"[12] după menţionarea informatorilor. În cadrul acestui paragraf, se menţionează şi unele aspecte privitoare la modul în care se face trimiterea pentru al doilea termen din structura unui toponim compus.

(4) Pentru stabilirea etimologiilor, s-a adoptat principiul etimologiei directe; frecvent se indică şi etimonul etimonului care a stat la baza toponimului (vezi, de exemplu, toponimele *Bobiştea*, *Ciocârlău*). De asemenea, se precizează categoria morfologică a etimonului în cazul în care avem de-a face cu unităţi lexicale comune sau dacă etimonul face parte din sfera onomasticii, trimiterea va avea în vedere categoriile onomastice (antroponime: nume de persoană, nume de familie, prenume, poreclă, supranume; zoonime; toponime).

În cazul toponimelor provenite din nume topice de origine străină (maghiară), se notează şi etimonul etimonului, apelativul care a stat la baza etimonului maghiar[13].

În descrierea formelor de teren, a explicaţiilor informatorilor, cât şi în opţiunile etimologice ale redactorilor apar nu numai termeni regionali (*acăstău*, *acăţ*, *arină*, *bavnă*, *boacter*, *bortucă*, *căocie*, *căţân*, *ciuran*, *cotitău*, *desagă*, *hâitură*, *hubă*, *mejdie*, *polog* etc.), ci şi termeni literari (*cubic*, *dig*, *fermă*, *noroi*, *observator*, *poligon*, *rezervă*, *repaus* etc.) din diverse domenii, conturând astfel o realitate sociogeografică mozaicală.

Se cer făcute, înainte de a încheia, şi câteva observaţii, care, de altfel, nu ştirbesc valoarea ştiinţifică a acestei lucrări. De remarcat ar fi ortografierea toponimului compus *Legheleu Bamfii*[14], în loc de *Legheleu Bamfi*; marcarea accentului în cazul toponimului *Dúliţa*. Potrivit etimologiei propuse (din top. *Duléu* + suf. *-iţă*), accentul va cădea pe sufix, şi nu pe prima silabă: *Dulíţa.* Alături de acestea, se observă neliterarizarea toponimului *Hietán (La Hietán*, *Hietánii, Dealu Hietánilor*, *Hietánii Râpii)* la *fiétan*[15] (cf. D. Loşonţi, *Soluţii şi sugestii etimologice*, p. 158-159).

O altă inconsecvenţă apare în stabilirea etimologiei toponimelor:

1. *Părăuánii*, care, conform dicţionarului, provine din „n. grup. *părăuani* < subst. *părău*"[16]. Noi credem că numele de grup care stă la baza acestui toponim nu poate proveni dintr-un substantiv

---

[8] Sporadicitatea acestor toponime construite cu *de*, alături de cele care marchează raportul de posesie prin articolul feminin antepus (*Balta i Marte*, *Dealu i Dusii*), credem că reprezintă persistenţa unui model originar, în condiţiile în care genitivul sintetic pare să restrângă distribuţia genitivului analitic.

[9] Vezi şi Th. Capidan, *Toponymie macedo-roumaine*, în „Langue et littérature", vol. III, nr.1-2, p. 5-130.

[10] Vezi, de exemplu, articolul de dicţionar destinat toponimului *Bálta*, p. 31.

[11] Vezi articolele de dicţionar pentru toponimul *Pódu*.

[12] TTRT, p. 10.

[13] Vezi toponimul *Bicatéiu* (din top. magh. *Bikahely* < *bika* 'taur' + *hely* 'loc'), TTRT, p. 38.

[14] Credem că se justifică cea de-a doua ortografiere prin faptul că determinantul *Bamfi* este o formă de nominativ, şi nu un genitiv. De altfel, genitivul acestui antroponim se realizează prin marcarea cu articolul proclitic *lui: lui Bamfi.*

[15] Stadiul palatalizării lui *f* la *h'* este un fenomen constant în graiurile din zona Sălajului. Vezi, în acest sens, NALR– Crişana, vol. II, h. 250, h. 251/167-170, 178, 179, 181, 183, 186; NALR–Crişana [1905]/167-171, 176-186; NALR–Crişana [1960]/167-172, 176-186.

[16] *Ibidem*, p. 239.

comun, ci numai dintr-un toponim sau dintr-un antroponim. Ca urmare numele de grup *părăuani* (= cei care locuiesc în apropierea toponimicului *Părău*) se explică din toponimul *Părău.*

2. *Păstăiáta*, conform TTRT, provine din „subst. adj. *păstăiát*, *-ă* (pl. *păstăiete*) '(loc) cu păstăi'"[17]. În realitate, toponimul *Păstăiáta* are la bază subst. *păstăiata* (*Lunaria rediviva*) 'plantă din fam. Cruciferae'[18].

3. Stabilirea etimologiei toponimul *Hurlúpu* este şi ea, potrivit opiniei noastre, nejustificată, deoarece în urma oricăror transformări fonetice şi morfologice *Hurlúpu* nu ar proveni din vb. *hurlui* 'a se dărâma, a se nărui'[19].

Top. *Hurlúpu* < probabil porecla *Hurlúpu*, cf. *hurlup* 'prună tânără, diformă, de culoare verde sau galbenă'[20] (vezi ALLR Transilvania, vol. IV, pl. 79/258, 259, 271 şi *hurlúp*, [1159] Chest. NALR).

4. *Băgău* < subst. *băgău* < vb. *băga* + suf. *-ău* 'fundătură'. Reconstituirea acestei forme substantivale prin derivare cu sufixul *-ău* de la un etimon verbal, în speţă verbul *a băga*, deşi pare a fi posibilă, nu se încadrează din punct de vedere semantic trăsăturii [+ Augmentativ] asemenea altor formaţii de acest tip, precum: *alergău*, *fugău*, *lingău*, *mâncău*, *ningău*[21] etc.

Pentru a se stabili etimologia unor nume topice, autorii dicţionarului reconstituie, plecând de la o serie de toponime omofone care desemnează referenţi cu însuşiri identice sau asemănătoare, o serie de apelative, notate bineînţeles cu asterisc. Din seria acestora fac parte **băiug*, **iepurină*, **murgău*, **negorază*[22], **poieş*, **ţipleu* etc. Din punctul nostru de vedere, credem că pentru a stabili etimologia toponimului *Murgău* nu este nevoie de apelativul reconstituit **murgău*; *Murgău* < magh. *mórgou hat* 'pământ sărac'.

Realizarea unui indice de apelative şi de antroponime ar fi fost de un real folos, mai ales în stabilirea etimologiilor.

Dorim să menţionăm că toate aceste observaţii de amănunt nu diminuează cu nimic valoarea acestui prim volum destinat toponimiei transilvănene. Prin bogăţia conţinutului, rigoarea expunerii şi acuitatea observaţiei, lucrarea de faţă oferă o imagine clară asupra toponimiei Sălajului.

GABRIELA DOMIDE
Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu"
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21

G. G. NEAMŢU, *Teoria şi practica analizei gramaticale. Distincţii şi... distincţii*, ediţia a II-a, revizuită, Piteşti, Editura Paralela 45, 2007, 502 p.

De curând a apărut la Editura Paralela 45, lucrarea *Teoria şi practica analizei gramaticale. Distincţii şi... distincţii*, ediţia a II-a, a reputatului lingvist clujean G. G. Neamţu.

Fidel continuator al gramaticii de factură neotradiţionalistă, ale cărei baze au fost puse de către creatorul de şcoală D. D. Draşoveanu, G. G. Neamţu este, în peisajul lingvistic românesc, unul dintre

[17] Din punct de vedere strict morfosintactic, cuvântul *păstăiát* nu este derivat din subst. *păstaie*, deoarece actualizează un sens pasiv, sens necunoscut de vreun substantiv până acum.

[18] Această plantă este cunoscută şi sub alte denumiri, precum: *Lopăţica*, *Pana zburătorului*. Vezi Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic*, Bucureşti, 1968, p. 111.

[19] TTRT, p. 165.

[20] Vezi, în acest sens, articolul pentru *hurlúp* din DA, s.v.; Şt. Paşca, *op. cit.*, p. 34.

[21] A se vedea şi G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 415-416.

[22] Dacă formele **băiug*, **iepurină* pot fi reconstituite pe baza unor toponime şi a unor apelative cu un conţinut semantic apropiat unele faţă de altele, în ceea ce priveşte forma **negorază* această analogie este nerealizabilă şi nerealizată în conţinut şi expresie.